

credo

evangélikus folyóirat

XXVIII. ÉVFOLYAM
2022/1. • 1300 FT

„...mert Isten az egyházat az iskolák révén tartja fenn...” (LUTHER MÁRTON)

VE T Ó M A G
É S F O R R Á S

Tartalom

- BLÁZY ÁRPÁD:** Tanítvány(ság) 1
- KODÁCSY-SIMON ESZTER:** A szabadság és felelősség néhány vonása
az oktatásban Luther Márton írásain keresztül 3
- ITTZÉS SZILVIA:** A házi feladat, a törvény és az egyház 12
- ASZTALOS GYÖRGY – BUJDOSÓ ERIKA:** Vannak-e kiváló pedagógiai
teljesítményt nyújtó evangélikus iskolák? 16
- PETRŐCZI ÉVA:** Fák, No. II. Nemes Nagy Ágnes emlékére 23
- SISKA PÉTER:** Imago | Neküia | Hőjelenségek 24
- PUSZTAI GABRIELLA – MORVAI LAURA – BACSKAI KATINKA:** Egyházi
intézmények és eredményesség az ezredforduló után 26
- GADÓNÉ KÉZDY EDIT:** Arról, ami nagyot változott a pedagógiában, és arról, ami
örök. Tisztelges dr. Bánhegyi György (1920–2001) emléke előtt 33
- Körkérdés: Tanítható a hit? 37
- PATAT HÉDI:** Isten közelében 38
 - NAGY OLIVÉR:** Megmaradni 39
 - ŐZE SÁNDOR:** Angyallal való tusakodás 40
 - DEMETER IRÉN:** Hitkérdés 41
 - SZÓTS ZOLTÁN OSZKÁR:** A magot az Úr veti, de gondoznunk nekiünk kell 42
 - KORZENSZKY RICHÁRD OSB:** Tanítható a hit? 44
 - SZAKÁL FERENC PÁL:** Szükséges-e az egyházi iskola az egyházi pedagógia megvalósításához? 45
 - SCHALLER BERNADETT:** A lelki dolgokról 46
 - SIMON Z. ATTILA:** A számok nem hazudnak? 48
 - LACKFI JÁNOS:** Hústemplom 50
- HARASZTI SZABÓ PÉTER:** Magyarországi iskolahálózat és oktatás a középkorban 52
- MEDGYESY S. NORBERT:** Az evangélikus iskolai színjátás. Az értékelvű
és tartalmas élménypedagógia iskolapéldája 60
- SZ. NAGY GÁBOR:** A felekezeti oktatás három évtizede az első világháború után 69
- URBÁN GYULA:** Hangyanyöszörgés 76
- FERKAI ANDRÁS:** Lezárt szépség 78
- HORKAY HÖRCHER FERENC:** Hiábavaló és mulandó? Még egyszer az esztétika egyetemi oktatásáról 80
- BOJTOS ANITA:** „Az életet onnan kell tovább építeni, ahol van”. Interjú Jelenits Istvánnal 87
- CSERMELYI JÓZSEF:** Az Evangélikus Országos Levéltár online levéltár-pedagógiai anyagai 95
- BORÓKAY ZSÓFIA – KONDOR BOGLÁRKA:** Evangélikus Országos Múzeum: ahol a tanulás
szórakozás 97
- HORVÁTH ORSOLYA:** Feltárulások és elrejtőzések 99
- PAYER IMRE:** Petrőczi Éva gyűjteményes kötetéről 102
- KAMARÁS ISTVÁN OJD:** A gépezet és a kert 104
- URBÁN GYULA:** A névjegy hátsó oldalára 108

Hiábavaló és mulandó?

Még egyszer az esztétika egyetemi oktatásáról

→ HORKAY HÖRCHER FERENC

Szépség és báj

Mivel korábban már írtam a bölcsészettudományok általános hasznáról, ebben az írásban kifejezetten az esztétika tudományának egyetemi oktatása mellett szeretnék¹ érvelni.² Kiindulópontom az, hogy a bölcsészképzés nemcsak szakképzés, valamilyen tanári képesítés megszerzése, hanem a német *Bildung* és az antik görög *paideia* fogalmának értelmében járul hozzá az oktatás-nevelés kiteljesítéséhez.³ E gondolatmenet egyik legékezzsúlyosabb kifejtését Schillernél olvashatjuk, a *Levelek az ember esztétikai neveléséről* című levélsorozatban. Ám az esztétika mint önálló diszciplína valójában Kant révén tudott áttörni. Nem véletlen, hogy a 18. század végén Kant a tiszta észtól és a gyakorlati észtól különbözteti meg az ítélőerőt, kimondva, hogy a szép sajátossága épp az, hogy a morális ítéletalkotással szemben a szép úgy tud rabul ejteni a jóra vonatkozó ítélettel, hogy abból semmi közvetlen haszon vagy tudás nem keletkezik. Egyszerűen csak lebilincsel, letaglóz, megigéz, elvarázsol.

Kant eredetileg az ízlés fogalmát társította az esztétikai ítélettel, de én most egy másik, egy idejétmúlt kifejezést szeretnék feleleveníteni: a *báj* fogalmát. A szépséget ugyanis sokáig a báj fogalmával azonosították. Ez az ótörök vendég szó olyasmit jelent az ujjur, a kun és az oszmán-török nyelvben, mint 'kötelék, bilincs, mágikus kötés'. Az etimológiai szótár szerint csak másodlagosan alakult

ki 'varázsosan ható szépség, kedvesség' jelentése. E nyelvújítás kori másodlagos jelentés kialakulásában valószínűleg szerepet játszott a francia *charme* szó is, amely hasonló jelentésmódosuláson ment keresztül. Nos, a szép bájos, vagyis képes elbájolni, varázserővel fölénykedni.

A *bájos* kifejezést főként az emberi szépségre, azon belül is elsősorban a női, esetleg a gyermeki szépség jellemzésére használjuk. A bájosnak mondott ember képes pusztán az arca, termete szépségével megigézni bennünket. Aki bájos jelenséggel találkozik, az a hatása alá kerül, s e befolyás alól nem tud egykönnyen szabadulni. Mintha isteni, földöntúli hatalom ejtené rabul, nem képes uralkodni benyomásain, nem ura önmagának. Nem csoda, hogy a bájos kategóriáját az erotikus hatás jellemzésére is használták. A nemi vonzalom alapja ugyanis szintén esztétikai természetű. Igaz, a szexuális vonzerő által kiváltott elbájolás esetén nem világos, hogy fennáll-e még az érdeknélküliség jellegzetessége is, ahogy azt Kant hirdette. Hiszen az erotikus vonzalom pragmatikus felfogása szerint az épp a másik meghódítására, „megszerzésére”, a nemi élet nagyon is fizikális kívánalmainak ki-elégítésére törekszik.

Ha a báj eredeti fogalma felől közelítjük meg az esztétikum dimenzióját, azt mondhatjuk, hogy az efféle érzéki benyomás valamilyen értelemben

→ *Horkay Hörcher Ferenc* (1964): politikai filozófus, politikai eszmetörténész, esztéta, irodalomkritikus. Kutatási területe a konzervativizmus és liberalizmus, a kora modern (magyar és egyetemes) politikai eszmetörténet, a klasszikus magyar politikai gondolkodás, a kora modern és kortárs művészetfilozófia.

kiszakít bennünket hétköznapi világunkból, s egy másik világra nyit ajtót számunkra. Gadamer úgy fogalmazza meg a műalkotás befogadása során mindannyiunk számára ismerős érzést, hogy a szép kizökkent megszokott kerékvágásunkból, kiléptet komfortzónánkból, és önreflexióra késztet. Ez az, amit eredeti értelemben *extázis*nak neveztek – amikor az én kimozdul megszokott pozíciójából, s meglátja magát kívülről is, reflektálni kezd saját korábbi gondolkodására. A műalkotás hatása ebben az értelemben a személyiség nevelésének eszköze – ahogyan bármely más esztétikai hatás is ugyanígy képes kimozdítani bennünket. A kérdéssel részletesen foglalkozó Gadamer visszautalt Platónra is, aki „a múzsáktól való megszállottságot vagy örületet” a következőképp jellemezte: „...ha ez megragad egy gyöngéd és tiszta lelket, felébreszti és mámorossá teszi, és dalban meg a költészet egyéb módján magasztalva a régiek számtalan tettét, neveli az utódokat.”⁴ A magával ragadottság tapasztalatára még vissza kell térnünk, de vegyük számításba Roger Scruton figyelmeztetését. A szépségről írt könyvében ugyanis rámutat, hogy a szépség

általunk ismert változatai közül ritkaságszámba megy életünkben a nagy műalkotások által kiváltott elementáris hatás. A szépség ránk gyakorolt hatásának jellemzőbb szféráját ő a mindennapok esztétikájának és mindennapi szépségnek nevezi.

A mindennapi szép

A mindennapi szép körébe tartozik például a kertünk megművelése, a lakásunk berendezése, az öltözködésünk, az asztal megterítése, az ajándékok becsomagolása, a karácsonyfa feldíszítése. Elgondolkodtató, hogy mi is tulajdonképpen a szép jelentősége ezeken a területeken, s e kérdés megválaszolása maga is az esztétikai gondolkodás tárgyává válhat. Scruton a következőképp határozza meg a *mindennapi szép* fogalmát: „...az a »minimális szépség«, amely az értelmes lények folyamatos érdeklődésének középpontjában áll, amint rendet igyekeznek vinni környezetükbe, és otthonossá igyekeznek tenni közös világukat.”⁵ A minimális szépség igénye valami olyasmi tehát, ami ránk, emberekre jellemző, mivel rajta keresztül nyilvánul meg a rend megteremtésére és a közös otthonra vonatkozó igényünk. Ennek

▲ Bernini: *Perszephoné elrablása*, részlet, 1621–1622 (márványszobor, 225 cm, Galleria Borghese, Róma)

megértése pedig fontosnak tűnik önismeretünk szempontjából – és épp ennek belátása lehet az esztétika mint önálló tudományág legalsó beszállási szintje. Ha ilyesmit tanítunk ugyanis – minthogy én tanítottam Scruton e könyvét a Pázmány esztétika szakosainak –, akkor valójában az ember természetével kapcsolatban gondolkodunk a diákokkal közösen, akiknek ezáltal módjuk van szembesülni saját természetükkel.

Scruton külön fejezetet szentel az ízlés és a rend fogalmának, amivel bizonyítja, hogy a kérdés jelentősége túlmutat a dolgok felületes elrendezésének igényén. Scruton számára a szépség közös mércéinek keresése nem kisebb téttel bír, mint a közösség megteremtésének lehetősége. „Szépérzékünkben implicite benne rejlik a közösség eszméje, az egyetértés bizonyos ítéletekben, amelyek lehetővé és ér-

tékessé teszik a társadalmi életet.”⁶ A szépérzék által a rendet és a közös otthonosságot keressük, ahogy az illendőség (*decorum*) és a helyénvalóság (*propriety*) fogalmaival is. A *decorum* fogalmával persze az eszme- és gondolkodástörténet teljes vertikumát át tudjuk hidalni. Hisz a kifejezés Cicero Rómájában jelenik meg, hogy aztán része legyen a különböző reneszánszoknak, amelyek a múltra kívántak támaszkodni, sőt a különböző korokban jelentkező klasszicizmusok is felelevenítették. A *decorum*, ahogy a francia klasszika drámairodalmából is tudhatjuk, az illendő viselkedés szabályainak való megfelelést jelentette, vagyis stabil társadalmi normarendet tétélezett fel. Amikor gyermekkorunkban azt mondta nagymamánk: „Viselkedj szépen!” vagy „Viselkedj rendesen!”, akkor pont erre az elvárási horizontra gondolt. A jó gyerekekkel szembeni elvárás az volt, hogy

▼ Vincent van Gogh: Cipők, 1888 (olajfestmény, 45,7 × 55,2 cm, Metropolitan Museum, New York)

illedelmesen viselkedjen. Bár mára sokat változtak a nevelési elvek, ma is megfogalmazódnak társadalmi elvárások. Sőt azokat sokszor még követelőbben terjesztik elő az egyénnel szemben, például a politikai korrektségre hivatkozva. A társadalomnak az egyénnel szemben megfogalmazott elvárásai ugyanis sokszor túlzók, a közérdekre való hivatkozással akár az egyéni szabadságjogok is sérülhetnek. De nincs társadalom olyan szabályrend nélkül, amely mindenkire egyformán érvényes. A rend egyszerre tekinthető politikai és esztétikai kategóriának, s e két jelentése összefügg. Ha megértjük a *decorumot* mint esztétikai elvet, akkor megértjük az esztétikai mérce társadalmi vonatkozását is.

A természeti szép és az emberi szép

A társadalom rendje a régiek gondolkodása szerint beletartozott egy nagyobb rendbe, a világegyetem, a keresztény tanítás szerint az Isten által teremtett világ rendjébe. Ezt mondták úgy a régiek, hogy „a makrokozmosz egybevág a mikrokozmoszsal”, a világ külső rendje az ember belső rendjével. Ebben az értelemben a társadalmi rendként értett illendőség mellett meg kellett felelni egy másik előírás típusnak is: a természet rendjének, a természettörvénynek.

A *természeti szép* két kategóriáját mindenképp érdemes megkülönböztetni. Az emberi mérték szerinti természeti szép az otthonos, a belakható világ kategóriájába tartozik. A várost körülölelő dombok, a városon átfolyó patak vagy folyó partja, egyáltalán az urbánus tájat kiegészítő fás ligetek, erdők-mezők tartoznak ebbe a fogalomkörbe. Ezek azért tetszenek nekünk, mert könnyen megtaláljuk a helyünket bennük, barátságosak, emberi mérték szerint valók. Ahogy erre Pogány Frigyes felhívta a figyelmet,⁷ még a városon belül is azt tekintjük jó arányúnak, szemrevalónak, ami emberi mérték szerint való. Idetartoznak az itáliai városok középkori vagy reneszánsz terei: megfelelnek az emberi léptéknek.

De ahogy azt Plótinosz nyomán előbb Boileau, aztán Burke, végül Kant is megfogalmazta, van egy másik arca is a természetnek, amely szintén képes lenyűgözni bennünket. Igaz, ezt az arcát nem szépnek, hanem fenségesnek látjuk. A *sublimitas*

latin fogalom egyszerre jelent emelkedettséget és határtalanságot. A természettel kapcsolatban akkor használjuk, amikor az emberi léptéktől elszakadó léptékkal, méretekkkel találkozunk. A világegyetem, a kozmosz nyilvánvalóan ebbe a kategóriába tartozik. Abba, amely – léptéke miatt – emberi ésszel feldolgozhatatlan. A fenséges a nagy emberi műalkotások jellemzőjeként is használatos. Szophoklész vagy Shakespeare tragédiái, a romantikus tájképek vagy Wagner zenéje mindenképp idetartozik.

Scruton a mindennapi szép és a természeti szép mellett külön kategóriaként tárgyalja az emberi szépet. Bár ő nem tesz különbséget materiális, külső és – az egyszerűség kedvéért mondjuk így – lelki, belső szépség között, fontosnak látszik megkülönböztetni a két kategóriát. A testi szépség tisztán formai szépség, s az emberi alak arányaiból ered. Persze a szépségideál korról korra változik, a divatos modellek testesítik meg a mindenkori testi szépségre vonatkozó elképzeléseket. A lelki, belső szépség kifejezésére a *kellem* és a *báj* szavakat szoktuk használni. Ezek az adott személyiség vonzerejét értjük. Azért nevezzük lelki szépségnek, mert valami belső tulajdonságként gondolunk rá, olyasmiként, ami nem külsődleges, nem is formai. Viszont valahogy mégis tetten érhető az egyén viselkedésében, tartásában, már a puszta létmódjában is.

A külső és a belső szépség összekapcsolódik a szerelem fogalmában. E két ember között létrejövő sajátos kötődésnek Platón *Lakomájában* Diotima állított maradandó emléket, amikor a lélek lépésről lépésre emelkedő útjáról számolt be. Arról, hogy miként jut az ember egy test szépségétől a több test, majd a lélek szépségén át a törvények, a cselekedetek és a tudomány szépségéig, hogy végül a magában vett szépségnél kössön ki. Platón történetében mindennek a megvalósulását persze Erósz, a szerelem istennője segíti. Az emberre gyakorolt hatása szó szerint démoni: működése Erósz a *daimónokhoz* hasonlítja, akik az emberek és az istenek között közvetítenek.

Az isteni szépség

Mint azt korábban láthattuk, a szépségnek számos megnyilvánulási formája, mondhatni, számos ta-

pasztalati szintje van. A keresztény vallás hívei egy olyan szépségben hisznek, amelyet Istennel hozunk kapcsolatba: az Isten szépségében. Szent Tamás írja: „A legfőbb szépség magában Istenben van, mert a szépség a formátságban áll, Isten viszont nem más, mint a mindent formáló forma.”⁸ Persze Tamás tételét nem könnyű értelmezni: hogyan tudjuk elképzelni azt az Istent, aki nem más, mint a mindent formáló forma? Fontos, hogy itt az arisztotelészi értelemben vett forma fogalomról van szó. A forma az anyag párja az arisztotelészi metafizikában, s a szubsztancia lényegét jelöli. Vegyük ezt a kijelentését: „A lélek az élőlény formája”, s látjuk, hogy a forma fogalom az, ami által az élőlényt lelkes lényként azonosítjuk. De akkor mit jelent az a kijelentés, hogy „A szépség a formátságban áll”? Azt, hogy az adott szubsztancia a benne rejlő potenciált (a benne megteremtett lehetőséget) a lehető legjobban tudja kiteljesíteni. Nyilvánvaló, hogy erre a feltételre Istennel kapcsolatban is rákérdezhetünk. S ha ez igaz, Istent akkor tekinthetjük szépnek, ha azt, amitől Istenné válik, a lehető legteljesebben teljesíti. Márpedig Isten istenségében tökéletes, lényege, hogy a szubsztanciáknak lényegét kölcsönöz – ennyiben tehát kiteljesíti a benne rejlő potenciált, azaz szép.

Ez lenne – persze sokkal alaposabban és részletesebben kidolgozva – a skolasztikus, tomista érvelés. De van egy specifikusan a szépség esztétikai értelmére vonatkozó levezetés is Hans Urs von Balthasar tollából. Cseke Ákost hívom segítségül Balthasar vonatkozó nézeteinek rövid összefoglalására.⁹ Balthasar katolikus teológiai esztétikájának vonatkozó része *Az alak szemlélése* című kötete bevezetésében olvasható. Szerinte Isten szépként való azonosítása keresztény teológiai tanítás, lényege „a szép transzcendentalitásának teóriája”.¹⁰ Vagyis „a szép – az egyhez, az igazhoz és a jóhoz hasonlóan – igenis állítható Istenről”. E ponton persze az esztétikai érvelés átlényegül teológiai érveléssé, amely a filozófia számára már légritka levegő. Csekét idézem, aki szerint a szép ilyen értelmének „kiindulópontja a »látni engedés kegyelme«, végpontja pedig az ember szem-

szögéből a szép által kiváltott elragadtatás, mely az embert Istenhez rendeli”.¹¹ Ez pedig ugyanaz az elragadottság, amelyről már szó esett a báj, valamint Platón Diotimája és az erotikus vonzódás kapcsán. És mégis mennyire más!

A művészi szép

Végül essen szó arról, ami miatt a legtöbben az esztétikához mint filozófiai tudományághoz fordulnak. Ez pedig a művészi alkotás szépségének kérdése. Gondoljunk egy tetszőlegesen választott Shakespeare-tragédiára, Rembrandt-festményre, Andrzej Wajda valamelyik történelmi filmjére vagy Michelangelo valamelyik szobrára. Vagy gondoljunk Kassa városára, a történelmi patinájú főtérre, amelynek közepén ott áll a gótikus katedrális. Jelenits tanár úrral, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara Esztétika Tanszékének szakalapító vezetőjével ellátogattunk a felső-magyarországi városba, s ő mondta így nekünk: Kassa városa a maga egészében műalkotás.

De hogyan lehet megérteni a művészi alkotások működési módját? A műalkotás az emberi teremtőerő révén születik meg, s mint ilyen képes nemcsak megszólítani, de rabul is ejteni. Ereje elsősorban megmagyarázhatatlannak tűnik. Rilke írja: „...a Szép nem más, / mint az iszonyu kezdete, mit még elvise-lünk, / s mennyire bámuljuk, mert megveti szenvtelenül, hogy / összetiporjon.”¹² Rilke meghatározása azért olyan erős, mert maga a megfogalmazás is egy műalkotás testébe ékelődött bele. A költő egy műalkotás révén tudja meghatározni a műalkotás mibenlétét. Rilke lényegében a katarzis arisztotelészi kategóriáját idézi fel: a rémisztő műalkotást megbámuljuk, pedig ijeszt. És azért bámuljuk meg, mert megértjük, hogy nem fog összetiporni.

Arisztotelész *Poétikájában* hasonló az a mechanizmus, amelyet ő katarzisként nevez, s amely a nézőben lezajló mentális-érzelmi folyamatokról ad számot, amikor az egy drámával szembesül. „A tragédia tehát komoly, befejezett és meghatározott terjedelmű cselekmény utánzása [...] a szereplők cselekedeteivel – nem pedig elbeszélés útján –, a részvét és a félelem felkeltése által éri el az

ilyenfajta szenvedélyektől való megszabadulást.”¹³ Vagyis a mű Arisztotelésznél is félelmet ébreszt a befogadóban. E félelem felkeltése által azonban a színházlátogató épp a nagyobb és tényleges, tehát nem művileg megalkotott félelemtől tud megszabadulni. Úgy képzelhető el ez a hatásmechanizmus, mintha egy szellemi oltásról lenne szó: befecskenkezzük a kisebb félelmet, hogy kialakuljon rá az „immunválasz”, s ha ezt követően külső hatásra keletkezne hasonló szenvedély, a szervezet már ellen tud állni. Pont olyan mennyiséget kap a néző a szenvedélyből, amilyen még elviselhető, a történet teljességgel leköti figyelmét, sőt magával ragadja, s az átéltek hatására valamiféle szellemi átalakulás zajlik benne, az érzésvilágában és a tudatában. Ebben a műalkotás működési módjára vonatkozó képletben tulajdonképpen összeolvad a szép és a fenséges. A nagy műalkotás ellenállhatatlan, úgy érint meg, hogy a befogadó nem tud védekezni – de nem árt, hanem épp ellenkezőleg, a befogadó racionális tudata vagy érzelmi háztartása építkezni tud belőle.

De nem csak rólunk, a szubjektív benyomásainkról van szó. A mű nem pusztán vigaszt nyújt, hanem bizonyos értelemben el is igazít. A művészet általi megismerés számtalan leckéjét ismerjük. Gondoljunk Jane Austin regényeire. Vajon nem épp azáltal kötnek le bennünket, hogy újabb és újabb ajtókat nyitnak fel az emberi kapcsolatok kiismerhetetlen labirintusában? Martha Nussbaum meggyőző erővel mutatta meg, hogy a műalkotások filozófiai-bölcseleti kérdésekre is választ tudnak adni. A *Szeretet tudása* című kötetében az irodalom és a filozófia határmezsgyéjén jár, érzékelte, hogy mit lehet tanulni a sokszor félelmetes, – mert – komfortzónánkból kimozdító művek befogadása révén.¹⁴

És itt már a művészet és a filozófia határmezsgyéjére érkeztünk. Az esztétika védelmében írt gondolatmenetet fejezzük be Martin Heidegger művével. A *Műalkotás eredete* ugyan nem nevezhető

letisztult, minden részletében követhető szövegnek, de egy tételt nagyon tisztán kimond. E legmagasabb regiszterében a műalkotás visszaállítja a világ eredeti rendjét. Erre pedig biztosan nagy szüksége van a vallást vesztett korszak emberének. Heidegger szövege 1936-ban először előadásként hangzott el, majd 1950-ben nyomtatásban is megjelent, annak bizonyosságául, hogy rejtélyes módon tovább élt a bukott ember filozófiája. Előadásában Heidegger hasonló erőt tulajdonít a műalkotásnak, mint az általa is kedvelt Rilke, de legfontosabbként mégis a művészet igazságvonatkozását mutatja fel.

A műalkotásban megmutatkozik, felviláglik az, ami máskülönben rejtve maradna: az igazság.

Anélkül, hogy belegabalyodnánk Heidegger magyarázatába, idézzük fel azt a két *ekphrásziszt*, azaz műleírást, amelyet egy-egy műalkotásról olvashatunk a könyvben. Az egyik leírás van Gogh visszatérő témájával, az egy pár parasztcipő ábrázolásával foglalkozik. Azért érdemes felidézni Heidegger leírását, mert megtapasztaljuk benne, hogy a műalkotásokkal foglalkozó filozófia egy ponton fehér izzásba kezd, maga is költészetté válik. Hallgassunk bele a dallamába, amely a fordításon keresztül is érzékelhető: „Az otromba lábbeli megszokott súlyosságában benne sűrűsödik a lassú járás szívóssága a szántóföld messze nyúló, örök-egyforma barázdái között, melyek felett ott süvít a zord szél. Bőrébe beivódott a föld zsíros nyirka. A cipőtalpak a mezei út elhagyatottságát láttatják az ereszkedő alkonyatban.”¹⁵ Ez a lírikus próza azt a célt tűzi maga elé, hogy lelki szemeink elé idézze annak a parasztasszonynak a sorsát, akié a cipő volt. A filozófus itt költői eszközökhöz nyúl, hogy a kép valóban megelevenedjen.

Hasonló szándék hajtja Heideggert, amikor a mimetikus művészetektől elszakadva az antik görög templomépítészet egy példáját írja le hasonló nyelvi érzékenységgel: „Egy épület, egy görög templom semmit sem ábrázol. Ott áll egyszerűen a szakadé-

„A keresztény vallás hívei egy olyan szépségben hisznek, amelyet Istennel hozunk kapcsolatba: az Isten szépségében.”

kos sziklavölgy közepén. Az épület magába rejti az Isten alakját, ám lehetővé teszi, hogy az, rejtőzködően bár, de a nyílt oszlopcsarnokon át kilopódzzék a szent vidékre.”¹⁶ A görög templom heideggeri leírása sikeresen összekapcsolja a szépség általunk elemzett valamennyi változatát. A középület ugyanis a közösség életének része, ebben az értelemben a mindennapi szép is feltalálható benne. De romantikus környezetébe illeszkedése révén az épület a tájképnek, vagyis a természeti szépnek is részévé válik. Sőt a szerző az emberi élet – iszonyúhoz közelítő – szépségét is megidézi a leírásban: „...a templom rendezheti és gyűjtheti egységbe ama pályákat és vonatkozásokat, melyekben születés és halál, átok és áldás, győzelem és megaláztatás, kitartás és hanyatlás az emberi lény számára a sors formáját ölti fel.”¹⁷ Végül pedig Heidegger narratívája, engedve a templom eredeti funkciójának, összeköti a műalkotás szépségét az isteni szépséggel.

Konklúzió

A szépség tehát olyan rejtélyes jelenség, amely elkerülhetetlenül körbevesz bennünket életünk, hétköznapjaink és ünnepnapjaink során, sokszor anélkül, hogy tudatosulna bennünk a hatása. Ahogy láttuk, már a mindennapoknak is része, de feltűnik a személyközi kapcsolatainkban éppúgy, mint a természeti tájban vagy épített környezetünkben. Még az Isten iránt érzett szeretetünkben is megjelenik. Mióta azonban a szekularizáció háttérbe szorította a vallásos érzületet, az isteni „üzenet” legfontosabb megjelenési helye is a művészet lett. Vagyis az emberi gondolkodás és érzés számtalan helyen és formában szembesül vele. Ezért fontos a róla való beszéd, a vele kapcsolatos tervezett és irányított diskurzus, amely közelebb vihet az önismerethez egyéni és közösségi szinten egyaránt. S ezt nélkülözi az a bölcsészképzés, amely nem terjed ki az esztétikai érzékenység és reflexió oktatására. ■

JEGYZETEK

- 1 Az alábbi dolgozat kiindulópontja az a hír, miszerint 2022 szeptemberétől a Pázmány Péter Katolikus Egyetem bezárja esztétika szakos képzését.
- 2 HORKAY HÖRCHER Ferenc 2014a. *A bölcsészettudományok hasznáról. Of the Usefulness of the Humanities.* L'Harmattan Kiadó, Budapest. A témát érintettem egy másik dolgozatomban is: HORKAY HÖRCHER Ferenc 2013. *Az esztétika (szak) vége és a művészek jövője.* Avagy mi történt „a művészet vége” után? *Magyar Művészet*, 1. évf. 1. sz. 103–110. o.
- 3 Erről lásd: HORKAY HÖRCHER Ferenc 2014b. *Önképzés és közösség-építés – a Bildung-eszmény eszmetörténeti és esztétikai jelentései.* *Magyar Művészet*, 2. évf. 3–4. sz. 3–9. o.
- 4 PLATÓN 1984. Phaidrosz. Ford. Kövendi Dénes. In: *Platón összes művei.* 2. köt. Európa Kiadó, Budapest. (Bibliotheca Classica.) 743. o.
- 5 SCRUTON, Roger 2019. *A szépről.* Ford. Orosz István. MMA Kiadó, Budapest. (Pars Pro Toto.) 106. o.
- 6 Uo. 146. o.
- 7 Lásd POGÁNY Frigyes 1954. *Terek és utcák művészete. Történeti áttekintés.* Építésügyi Kiadó, Budapest. Uó 1976. *A szép emberi környezet.* Gondolat Kiadó, Budapest. HÖRCHER Ferenc 2020. *The Italian Inspiration in Historic Architectural Preservation in Hungary. The case of Professor Frigyes Pogány.* In: Guida Francesco – Turgonyi Zoltán (szerk.): *Italia e Ungheria tra pace e guerra fredda (1945–1955).* Centro Ricerche di Scienze umanistiche dell'Accademia ungherese delle Scienze, Budapest. 300. kk., 133–149. o.
- 8 AQUINÓI SZENT Tamás: *Super Psalmo 26*, 3. Web: <https://www.corpusthomicum.org/cps21.html>. (Megtekintés: 2022. április 20.)
- 9 BALTHASAR, Hans Urs von 2004. *A dicsőség felfénylése. Teológiai esztétika.* 1. köt. *Az alak szemlélése.* Ford. Görföl Tibor. Sík Sándor Kiadó, Budapest. 40. o. Cseke Ákos vonatkozó írása: CSEKE Ákos 2011. *Isten szépsége.* In: uő: *A középkor és az esztétika.* Akadémiai Kiadó, Budapest. 106–111. o.
- 10 Uo. 107. o.
- 11 Uo.
- 12 RILKE, Rainer Maria 1983. *Az első elégia.* Ford. Nemes Nagy Ágnes. In: *Rilke versei.* Európa, Budapest. (Lyra Mundi.) 233. o.
- 13 ARISZTOTELÉSZ 1963. *Poétika.* Szerk. Falus Róbert. Ford. Sarkady János. Magyar Helikon Kiadó, Budapest. 191. o.
- 14 NUSSBAUM, Martha C. 1990. *Love's Knowledge. Essays on Philosophy and Literature.* Oxford University Press, New York – Oxford.
- 15 HEIDEGGER, Martin 1988. *A műalkotás eredete.* Szerk. Bart István. Ford. Bacsó Béla. Európa Kiadó, Budapest. (Mérleg.) 57–58. o.
- 16 HEIDEGGER, Martin 2006. *A műalkotás eredete (1935/36).* In: uő: *Rejtekkutak.* Ford. Ábrahám Zoltán et al. Osiris Kiadó, Budapest. (Sapientia Humana.) 31. o.
- 17 Uo.

Credo – evangélikus folyóirat,
a Magyarországi Evangélikus Egyház folyóirata

Főszerkesztő: Isó M. Emese

Szerkesztők: Bojtos Anita, Csermelyi József, Mádl Janka

A szerkesztőbizottság tagjai: Fabiny Tibor, Gáncs Tamás, Próhle Gergely, Tevelj Arató György

Szerkesztőség és kiadóhivatal

1085 Budapest, Üllői út 24.

Tel.: +36-1/317-5478

E-mail: credo@lutheran.hu

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Korrektor: Diószegi Rita

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Lapterv: Jánosi Nikolett

A borítón Sipos Fanni *Iskola, iskola, ki a csuda jár oda – Szolidaritás a tanárokkal* című munkája látható.

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

ELŐFIZETŐI DÍJAK A 2022. ÉVRE:

Előfizetés egy évre: 4800 Ft

Egy szám ára: 1300 Ft

A *Credo* digitálisan is előfizethető a Luther Kiadó webáruházában.

Digitális előfizetés egy évre: 1800 Ft

Fél évre: 900 Ft

Egy digitális lapszám ára: 450 Ft

Nyomdai kivitelezés: Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISSN 1219-6800 (nyomtatott)

ISSN 2786-2631 (online)

A természet értékeinek védelme közös ügyünk és keresztény felelősségünk. Ebből a megfontolásból a Credo evangélikus folyóirat Impact natural környezetbarát papíron jelenik meg.

Az oktatás ügye, sőt a felekezetek és az oktatás ügye mint téma nem csak belső egyházi vagy intézményi kérdés, ellenkezőleg: a teljes társadalmat érinti. Elég arra gondolnunk, mit is várunk az iskoláktól, oktatóinktól. Evangélikusként talán olyasmit válaszolhatunk, hogy elsősorban segítsék fellelni a Szentlélek mindenki bennünk munkáló erejét, s bármit is tanítsanak, életükkel mutassanak mindig Krisztusra. Ezt a felelősséget azonban a teljes hívő közösségnek viselnie kell. Sok tekintetben értékvesztett társadalmunkban és korunk zilált oktatási rendszerében az iskola vitathatatlan szereplő az egyházi élet szempontjából: ezt vallotta Luther Márton, és ehhez tartotta magát az államosítások idején Ordass Lajos püspök is – hiszen a „kisiskolások meg a nagydiákok az egyház vetőmagja és forrása”. Mi sem vállalhatunk kevesebbet: a párbeszédre nyitott, oktató egyház társadalom- és nemzetmegtartó erővel bír.

Az iskolafenntartó protestáns tradíció megőrzése és megélése mellett keresnünk kell a tudásközvetítés modern formáit, támogatnunk kell a tanítványi életformát, és nem elégedhetünk meg azzal, hogy csupán az elitképzésben legyen szerepünk, ezért újra és újra nyitnunk kell a leszakadó rétegek felé. Bár az oktatáshoz kapcsolódó megannyi kérdés közül csak néhányat tudunk felvillantani e száz oldalon, reméljük, hogy lapszámunk segít a párbeszéd kiszélesítésében.

ASZTALOS GYÖRGY, BACSKAI KATINKA, BLÁZY ÁRPÁD, BOJTOS ANITA, BORÓKAY ZSÓFIA, BUJDOSÓ ERIKA, CSERMELYI JÓZSEF, DEMETER IRÉN, FERKAI ANDRÁS, GADÓNÉ KÉZDY EDIT, HARASZTI SZABÓ PÉTER, HORKAY HÖRCHER FERENC, HORVÁTH ORSOLYA, ITTÉS SZILVIA, JELENITS ISTVÁN, KAMARÁS ISTVÁN OJD, KODÁCSY-SIMON ESZTER, KONDOR BOGLÁRKA, KORZENSZKY RICHÁRD OSB, LACKFI JÁNOS, MEDGYESY S. NORBERT, MORVAI LAURA, NAGY OLIVÉR, ÓZE SÁNDOR, PATAT HÉDI, PAYER IMRE, PETRÓCZI ÉVA, PUSZTAI GABRIELLA, SCHALLER BERNADETT, SIMON Z. ATTILA, SISKA PÉTER, SZ. NAGY GÁBOR, SZAKÁL FERENC PÁL, SZÓTS ZOLTÁN OSZKÁR, URBÁN GYULA

kutatni | közreadni | tanulni

